

રાંડ્યા પછીતો બધી જ બહેનોને આપો આપ ડહાપણ આવી જ જાય છે, પણ એ ડહાપણ આંખોના આંસુ ખૂટી જાય એવું રડાવનારું, અનેક વેદનાઓથી તનને તોડનારું, અને રાત-દિ મૂંઝવણમાં મનને મારી નાખનારું નિવડે છે!

પરણેત બધી બહેનોને એક દિવસ આ પરિસ્થિતિમાંથી પસાર થવાનું છે એ જાણીને પણ, પૂર્વતૈયારીરૂપ, પોતાની જાતને તૈયાર કરવા કેટલીક વ્યવહારિક વાતો, પતિની હયાતીમાં શીખી લેવાની ઘણી બહેનોની તૈયાર નથી હોતી; પતિઓના પૂરા પ્રયત્નો પછી પણ! અચાનક, 'હાર્ટએટેક'થી નજીકની કોઈ સખીના પતિનું મૃત્યું થયું હોય, અને એ મૃત દેહને નજીકથી નિહાળ્યું હોય, અને એ સખીના દર્દ અને દુઃખનો અહેસાસ કર્યો હોય, અને હુફ આપતાં આપતાં આંખોમાંથી ઘણા આંસુ સરી પડ્યા હોય, છતાં એમાંથી બહેનોની અંદરની આંખો ખૂલતી નથી ! સ્મશાન વૈરાગ્યની જેમ બધું થોડા સમય પછી સમી પણ જાય છે.

'આપણને આવું ક્યાં થવાનું છે? હું તો ભગવાનને રોજ પ્રાર્થના કરું કે હે ભગવાન, તું મને એમની પહેલાં બોલાવી લેજે !' આવું વિચારતી બહેનોને આ ડહાપણ આવા લેખોથી પણ આવશે કે કેમ ?!

આ વ્યવહારિક વાતો એટલી અઘળી પણ નથી કે બહેનો એને શીખી ન શકે. દા.ત. પરદેશમાં ડ્રાઈવીંગ શીખવું કેટલું જરૂરી છે એ સહુ સારી રીતે જાણે જ છે, પણ જે બહેનોએ આજ સુધી ડ્રાઈવીંગ શીખવાનું વિચાર્યું પણ નથી, કે એકવાર પ્રયત્ન કરી પડતું મૂક્યું છે એમને મારે જગાડવા છે. ધારો કે ભગવાને તમારી પ્રાર્થના ન સાંભળી અને એમને વહેલા બોલાવી લે તો...તમારી પાસે સારામાંની ગાડી તો હશે, પણ ચલાવશે કોણ? કોણ કેટલા દિવસ 'ગ્રોસરી' લાવી આપશે કે તમને લઈ જશે? ગાડી શીખવાનો વિચાર ત્યારે જરૂર આવશે, પણ પરાયા પુરુષને પાસે બેસાડીને ડ્રાઈવીંગ શીખતાં આપણા જ મિત્રો કેવી કેવી વાતો કરશે એનો વિચાર પણ કરવો પડશે. જેમ મરનારનો આત્મા આપણી આજુબાજુ દસ દિવસ રહે છે તેમ આપણા સગા-વહાલા અને મિત્રો પણ દસ જ દિવસ આપણી પાસે રહી મદદ રૂપ થશે. બહાર ગામના અને ગામના સગા-સબંધી અને મિત્રો તમને વધારે મદદરૂપ થવા તૈયાર હશે, પણ એ બધા ઘર લઈને બેઠેલા છે એનો વિચાર અત્યારથી કરી, પગભેળ થવાની તાકાત ભેગી કરવામાં જ ડહાપણ છે.

એવી રીતે, જે બહેનો નોકરી કરતી નથી અને એમના એ નોકરી કરે છે એ બહેનોએ પતિના કામમાં હાથ લંબાવીને એમનો 'સ્ટ્રેસ' ઓછો કરાવી, એમના હાર્ટને નબળું પડતું અટકાવવું એ પણ એમના જ હિતની વાત છે. 'એ છેને' કરીને ઘણી બહેનો નાના નાના કામ પણ કરતી નથી કે કરવા તૈયાર નથી! પતિ સામેથી શીખવવા તૈયાર હોય ત્યારે, 'તમે છોને પછી મારે શીખવાની શી જરૂર છે ?!' કહી, નવા કામને આધું ઠેલતી હોય છે. પૂર્વતૈયારીરૂપ જો પતિ એમ કહે, 'હું નહિ હોઉં ત્યારે...' ત્યારે, બહેનો એમના મોં પર હાથ મૂકી કહેવાની, 'એવું ના બોલતા હોય તો..!' બહેનોની આ પ્રકારની વર્તણૂકને આપણે એમની નબળાઈ સમજવી કે એમને ઘરકામમાંથી નવરાશ મળતી નથી એટલે એમને સમયનો સવાલ મૂકવે છે? કદાચ, એમને થતું હશે કે એ મગજમારી કોણ કરે! એ કરતાં, ટેલિફોન પર બહેનપણીઓ સાથે ગામ-ગપાટા ના મારે ! એ બહેનોને ખબર નહિ હોય કે, ગામ-ગપાટા મારવામાં આપણી આ જીભ ફ્યારેક એવી તો હાલી જાય છે કે, એ ફાયદા કરાવવાને બદલે નુકશાન જ કરાવી જાય છે! એ કરતાં, પતિપાસેથી ધીરે ધીરે પોતાને લાભદાયક થઈ પડે એવું શીખી લઈ, ભાવિના ભાથાના ડબ્બા અત્યારથી ભરવા ઘણા સારા નથી લાગતા?

શરૂઆત કરવા માટે ચેક લખવાનું કામ સૌથી સરળ છે. એ પણ એટલા રાજી થઈ જશે કે એ ખુશાલીની ખુશ્બુ તમે એકલા જ માણી શકશો! મહિનાની અંતે 'સ્ટેટમેન્ટ' આવે ત્યારે એને 'બેલેન્સ' કરતાં પહેલી વાર માથું જરૂર દુખશે, પણ પતિના પડખે એને સહી લેવાશે અને શીખી પણ લેવાશે. પતિના ગયા પછી, જો આ કામ શીખવાનું આવશે તો એ માથું લાંબા સમય સુધી દુખવાનું અને એની ઉપર 'એસપ્રીન' કે 'બફરીન'ની અસર નથી થવાની ! 'ચેકબુક'નું કામ શીખવાથી એ પણ જાણવા મળશે કે એકની આવકમાંથી ખર્ચાના ખાડા કેટલા ઊંડા ખોદાઈ જાય છે! સાથે સાથે, પતિરાજો પૈસાની બાબતમાં તમને કેમ ટાઈટ લાગે છે એની જાણકારી આપોઆપ થઈ જશે. એકવાર, આમાં રસ કેળવાશે પછી તમને આપોઆપ એમની પાસેથી નવું નવું જાણવાનું મન થશે. વીમાની પોલીસીઓ, બેન્કના ખાતાઓ, પરસેવાના પૈસાઓનું રોકાણ, અંદર અંદરની લેવડ-દેવડ, કોઈ સંસ્થા કે મંદિરોમાં કરેલા 'કમીટમેન્ટ્સ', એમણે 'વીલ' કર્યું છે કે નહિ, જો કર્યું હોય તો એ ક્યાં મૂક્યું છે એ, અને એને એકવાર વાંચીને અંદરની હકિકતોથી અત્યારેજ, એમની હાજરીમાં, વાકેફ થવું, રહેવું એ ધર્મપત્નીઓના હિતની વાત છે. મંદિરો માટે અને મોરારીબાપુ માટે જો બહેનોને વખત મળતો હોય તો ઘરમંદિર માટે અને ઘરના મુખિયા

માટે વખત કાઢી, આ બધું શીખી લઈ, પાણી પહેલાં પાળ તમારે જ બાંધવી પડશે. પગ નીચે આવ્યા પછી તો આખી જિંદગી પસ્તાવવાનું છે, શેકાવવાનું છે, અને આંસુ ખૂટી જાય એટલું રડવાનું છે!!

આ બધુ જો ન કરી શકાય તો એમને ‘સ્ટ્રેસ’ પહોંચે એવું કામ, જાણ્યે અજાણ્યે પણ ન કરો તો એ ડહાપણની વાત થઈ ગણાશે. એમાંયે જો તમારા પતિને વંશીય હૃદયની બિમારી હોય તો, તમારે એમને ‘સ્ટ્રેસ’ પહોંચે નહિ એ માટે વધારે ધ્યાન આપીને, એમની જિંદગીનો દોર લંબાવીને, મગજમારી વાળા કામો માથે વહેલા ન પડી જાય એ માટે તમારે જ સજાગ બનવું પડશે, રહેવું પડશે.

આ અંગે, સુમન અને સપનાની વાત જરા સાંભળી લઈએ. કોઈને કામ આવશે.

સુમનને અડધા લાખ ડોલરના ‘લેક’ પરના ઘરમાં રહેવા જવામાં હજુ બેએક વર્ષ પણ પૂરા થયા ન હતા, અને એને એક દિવસ ઊંઘમાં જબરદસ્ત ‘હાર્ટએટેક’ આવતાં, એનું પ્રાણપંખેરું, આ મોઢેરું મકાન અને સુંદર સોસાયટીનું સુખ માણવા ન રોકાણું !!

સુમનના મૃત્યુના દુઃખદ સમાચારની સાથે સાથે એના અચાનક મૃત્યુના કારણો તપાસતા મિત્રો અંદર અંદર વાતો કરવા લાગ્યા; ‘એમના કુટુંબના ઘણા આ રીતે ‘હાર્ટએટેક’થી ગુજરી ગયા છે.’ .. ‘એને નોકરીમાં કામ-કાજનો બહુ ‘સ્ટ્રેસ’ પડતો હતો’... ‘બાયપાસની સર્જરી પછી આવું મોઢું ઘર એને ના લેવું જોઈએ!’ વગેરે વગેરે. ગામના મોંએ ગરણું ઓછું બંધાય છે !

સુમનની પત્ની સપનાને હવે સમજાઈ રહ્યું હતું કે સુમનનો ‘સ્ટ્રેસ’ વધારવામાં એણે જાણે- અજાણે કેવો ભાગ ભજવ્યો હતો!

સુમનના નજીકના મિત્રો, જૂના ઘરો વેચીને, નવી નવી ડીઝાઈના ઘરોમાં રહેવા ગયા ત્યારથી, સપનાને પણ નવા ઘરના વસવાટની વાચા સુમન આગળ ફૂટવા લાગી. આ અંગે બંનેની વચમાં ચર્ચાઓ થતી, સંવાદો થતા અને ‘કૂતરો તાણે ગામ ભણી અને શિયાળ તાણે સીમ ભણી’ની જેમ એમની વચ્ચે ખેચા ખેચી પણ થતી. સુમન રીટાયર્ડ થવાના દિવસો ગણતો હતો એટલે એને નવા ખર્ચાના ખાડા ખોદવા નો’તા! બચતમાંથી બાકીની જિંદગી ‘સ્ટ્રેસ’ વગર એને ગુજારવી હતી. સપનાને આ બધુ શાંતીથી સમજાવ્યા પછી એ થોડા સમય માટે શાંત તો થઈ, પણ જ્યારે જ્યારે એને એના મિત્રોના નવા ઘેર જવાનું થાય ત્યારે ત્યારે, મિત્ર-પત્નીઓ પાસેથી નવા ઘરના વસવાટ માટેનું પ્રેરણાનું પાણી વણ માગ્યું

પિવા મળતું અને એનું મન પંખી પાછું નવા ઘરના વસવાટ માટે પાંખો ફફડાવવા લાગતું!

હારેલો જુગારી બમણું રમે એમ, સપનાએ રમત શરૂ કરી. એક દિવસ, સુમનની સોડમાં સરી, ખભા પર હાથ મૂકતાં એ બોલી; ‘નવા ઘરનો વિચાર મેં હવે માંડી વાળ્યો છે.’ સુમન તો આ સાંભળીને ચકિત જ થઈ ગયો! એ આનંદમાં, સપનાને નજીક ખેચતાં સુમને પૂછ્યું; ‘સાચે જ..!’ સુમનની આંખોમાં આંખ મીલાવી સપના બોલી; ‘હા, સાચે જ..!’ એ આનંદનો લ્હાવો લેવા, બંનેના ઓષ્ઠો આગળ વાત કરતા ઘડીભર માટે અટકી ગયા!

ઓષ્ઠાસ્વાદ કરાવી સપનાએ વાચા ખોલી. ત્રીસ વર્ષ જુના રસોડાના કેબીનેટને કલર કરી રસોડામાં વધારે ઉજાસ ઊભો કરવાની, જૂના કાઉન્ટરને કાઢીને ગ્રેનાઈટના કાઉન્ટર નંખાવવાની, બેઠકરૂમની લાકડાની પેનલની દિવાલ તોડીને આધુનિક ‘શીટરોક’ની દિવાલ ઊભી કરી એને આંખને ગમે એવા રંગથી રંગાવવાની, જૂની કારપેટને કાઢીને આરસપાનના આધુનિક ટાઈલ્સ નંખાવવાની, ડાઈનીંગરૂમમાં ‘વુડફ્લોર’ કરાવવાની વગેરે વગેરેની હૈયા વરાળ, તક ઝડપી, સપનાએ સુમન આગળ કાઢી. આ રીતે પણ જો નવા ઘરની ઉપાધી ટાળી શકાતી હોય તો, જૂના ઘરમાં થોડા પૈસા નાખી, સપનાની સાથે સંમત થવાનું સુમનને પણ વ્યવહારિક લાગ્યું. સુમને સંમતિ આપતાં કહ્યું; ‘આ બધુ કરાવી આપવા હું તૈયાર છું.’ એ સાંભળી સપના સુમનને વળગી જ પડી!

બીજા અઠવાડિયે, સુમને કોન્ટ્રાક્ટરોને ફોન કરી ખર્ચનો અંદાજ કઢાવ્યો તો એ આંકડો ત્રીસ હજાર ડોલર પર આવીને ઊભો રહી ગયો ! સુમન મનોમન વિચારવા લાગ્યો: ‘આટલા બધા પૈસા જૂના ઘરમાં નાખીને ઘરની કિંમત એ પ્રમાણમાં વધવાની તો નથી, એ કરતાં એ પૈસા નવા ઘરમાં રોકવા વધારે સારા ! આમેય, આ સોસાયટી અને ઘરો જૂના પણ થઈ ગયા છે, અને સોસાયટીની આજુબાજુની આજસુધી ખુલ્લી પડી રહેલી જમીન પર ‘એપાર્ટમેન્ટ’ અને ‘કોમર્શીઅલ’ ઈમારતો ઊભી થઈ ગઈ છે. જેને કારણે, આ ઘરોની કિંમત ભવિષ્યમાં વધે એવું લાગતું નથી! જૂના રહેવાસીઓ ઘર વેચી વેચી નવા ઘરોમાં દૂર દૂર કેમ રહેવા ગયા હશે એ એને હવે સમજાવવા લાગ્યું હતું. સપનાને તો નવા ઘરમાં જ ‘મુવ’ થવું હતું, પણ એ જ અંદરથી તૈયાર નો’તા ! નવા ઘરમાં ‘મુવ’ થતાં સપના પણ ખુશ થશે અને એ ખુશીમાં નવા ઘરમાં રીટાયર્ડ થઈને રહેવાની પણ મજા પડશે.’ સુમને સપનાને આ વાત કરી. સપનાતો ખુશી ખુશી થઈ ગઈ !!

પાંચેક મહિનામાં, અડધા લાખના, 'વોટર ફર્ન્ટ'વાળા, આધુનિક ઘરમાં, જૂના મિત્રોની નજીક રહેવા પણ આવી ગયા.

નવા ઘરમાં પેલું જૂનું ફર્નિચર, સોનાની થાળીમાં લોઢાના મેખની જેમ, સપનાને ખૂચવા લાગ્યું. ઘેર આવતી જતી બહેનપણીઓ પણ આ અંગે ટકોર કરતાં કહેતી; 'અલી, તારું આ જૂનું ફર્નિચર નવા ઘર સાથે નથી જતું!' દર્દીને ભાવતું તું ને વૈદે કહ્યું! જૂનું ફર્નિચર બદલવાના સપનાના વિચારોને પ્રોત્સાહન મળતાં એનો પણ અમલ થઈ ગયો. બાવાની લંગોટીની જેમ, નવા ઘરને વધારે શોભાવવા માટે સપનાની ખરીદી જેમ વધતી ગઈ એમ, સપનાની ખરીદીના બીલો જોઈ સુમનના હૃદયના ઘબકારા પણ વધતા ગયા!!

નવા ઘરના ખર્ચા જોઈ રીટાયર્ડ થવાના સુમનના સ્વપ્નો હવે આઘા ને આઘા ઠેલાતા ગયા! ઓફિસના કામના સ્ટ્રેસની સાથે સાથે નવા ઘરના ખર્ચાનો સ્ટ્રેસ ઉમેરાતાં, સુમન અંદર અંદર શેકાઈ રહ્યો હતો. સુમન પાછો ઓછું બોલો હતો એટલે એના મનની વરાળ ન તો સપના આગળ નિકળતી કે કોઈ ખાસ એક-બે મિત્રો આગળ! પરિણામે, એક રાતે, અંદરના એ દબાણમાં એનું દિલ સદાને માટે દબાઈ ગયું !! સગા-સબંધી અને મિત્રવૃદ્ધમાં શોકનું વાદળ ફરી વળ્યું ! સપના ઉપર તો જાણે આકાશ તૂટી પડ્યું ના હોય એવું લાગતું હતું !! અઠવાડિયામાં જ એની ઉંમર વધી ગઈ હોય એવું જોનારને લાગતું !

સગા-સબંધીઓ વિખરાયા પછી, ઘરની નાની મોટી જવાબદારી સપના પર એકદમ આવી પડી! મોટા ઘરમાં એકલી એકલી મૂઝાવવા લાગી. સુમનના ફોટા પર નજર પડતાં, એ ગહન વિચારોમાં ઘડકેલાઈ જતી, અને વિચારોના વંટોળમાં સપડાઈ, ગુંગળાતી, એ વિચારતી.. 'એમના વિના આ અડધા લાખના ઘરને મારે શું કરવાનું? ! નવું ઘર લેવા માટે હું જ આદુ ખાઈ એમની પાછળ પડી હતી!.. એમનો આગ્રહ હોવા છતાં પણ હું એમની પાસેથી શિખવા જેવું ન શિખી! અત્યારે, બધું મારા માથે આવી પડ્યું છે, પૈસાની બાબતોમાં શિખવા, જાણવા મારે એમના જ મિત્રો પાસે દોડવું પડે છે! આ બધું, જો મેં એમની પાસેથી શિખ્યું હોત તો, અત્યારે મને કેટલું કામ આવત. એમનું કામ ઓછું કરાવીને એમનો સ્ટ્રેસ પણ હું ઓછો કરાવી શકી હોત. હું મૂર્ખા, એકલી એકલી, મારા જ સ્વપ્નોના મહેલ યજ્ઞતી રહી! સપનાને આ ડહાપણ સુમનની હયાતીમાં જો આવ્યું હોત તો? !

સંધ્યા અને રવિના જીવનમાં પણ જરા ડોકિયું કરી લઈએ...એ પણ કોઈને કામ આવશે !

સવાર પડ્યું નથી ને સંધ્યા રવિ સાથે ઝગડી ન હોય એવું આજ સુધી બન્યું નથી! ઝગડા થાય ત્યારે રવિ સંધ્યાને કાયમ કહેતો હોય; 'તારે મારી સાથે ઝગડવું હોય તો કોઈ મોટો મુદ્દો પકડ. નાની નાની બાબતોમાં શું કામ ઝગડે છે? ઘરકામમાં તને હું મદદ ન કરતો હોઉં, છોકરાઓના 'હોમવર્ક'માં મદદરૂપ ન થતો હોઉં, પાન પરાગ ખાતો હોઉં, ખૂબ 'ડ્રીન્ક' કરતો હોઉં, ચાર્ડનું કામ બહાર કરાવી લેતો હોઉં, ચારિત્રની બાબતમાં મારો પગ લપસ્યો હોય વગેરે વગેરે માટે તું ઝગડતી હોય તો લેખે ગણાય!' '

ઉનાળામાં ગામમાં જેટલા સાધુ-સંતો આવે એને સાંભળવા સંધ્યાને જવું હોય અને રવિને ન જવું હોય એમાં એમની વચ્ચે તકરાર ઊભી થઈ જાય! રવિ સંધ્યાને કહેતો હોય; '..તને સાધુ-સંતોને સાંભળવા ગમે છે ને જો હું તને રોકતો હોઉં તો તું મને કહી શકે છે. તું ગાડી તો ચલાવે છે પછી મને સાથે લઈ જવાનો શા માટે આગ્રહ રાખે છે?' જવાબ આપતાં સંધ્યા કે'તી હોય; 'મને એકલીને જવું નથી ગમતું..બધા પછી પૂછવા લાગે છે કે તમે મારી સાથે કેમ નથી!'

'..એટલે લોકોની ચિંતા કરી, મારી ચિંતાઓમાં તું વધારો કરે છે એ તને દેખાય છે?'

ગામના પાંચ સાત મંદિરોના અને હોલમાંના અન્નકૂટમાં સંધ્યાને જવા જોઈએ. ત્યારે, રવિથી કહેવાઈ જવાય; 'એક જ મંદિરમાં જઈને ભગવાનના દર્શન અને અન્નકૂટનો લાભ ન લેવાય તે તું બધા મંદિરમાં જઈને મોઘા ભાવનો ગાડીનો ગેસ બાળે છે ! મંદિરની મૂર્તિઓમાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી પ્રાણ મૂકવામાં આવે છે ત્યાં, અન્નકૂટના દર્શન બરોબર છે, પણ હોલમાં ભગવાનના ફોટાઓ ભેગા કરીને અન્નકૂટ ભરવા પાછળનો મહિમા મને સમજાતો નથી ને તું ત્યાં પણ દોડી જાય છે!'

'તું આવો નાસ્તિક ઘરમાં ક્યાંથી પાક્યો. બધાની ટીકા કરવામાં તને બહું આનંદ આવતો લાગે છે!' પછી, અરસપરસ વાક્યાણો જોરથી છૂટે અને બંને ઘવાતા જાય !!

એકવાર સંધ્યા મોરારી બાપુની કથા સાંભળવા અઠવાડિયું ગઈ હશે અને એક દિવસ રવિએ એને પૂછ્યું; 'આજની કથામાંથી નવું શું જાણવા મળ્યું એ તું મને એક-બે વાક્યમાં કહીશ?' જવાબમાં સંધ્યાએ કહ્યું; 'એવું બધું યાદ ન રહે મને, પણ બાપુએ બધાને આજ બહું હસાવ્યા એની વાત સાંભળવી હોય તો કહું.' રવિ ત્યારે કહેતો; 'આમ એની એ કથા સાંભળીને કશું યાદ તો રહેતું નથી એ કરતાં એટલો વખત ઘેર રહી કે મંદિર જઈ ભગવાનની માળા કરો તો વધારે પૂણ્ય ભેગું કરી શકાય.' આમ, બંનેના વિચાર ભેદનો ભડકો ઘરમાં થાય અને બંનેના દિલ દાઝી પણ જાય !

મિત્રપત્નીઓ 'વેકેશન' પર જઈ આવી વેકેશનની જે વાતો કહે એ સાંભળી, મનમાં સંઘરી, સંધ્યા તક ઝડપી રવિને કહેતી; 'તારા બધા મિત્રો દર વર્ષે વેકેશન લઈ ઘરના બધાને ફરવા લઈ જાય છે અને તું એકલો વેકેશન ભેગું કરીને કરીને એના પૈસા બનાવી બેંકમાં મૂકે છે !..નથી તું ફ્યાંચ ફરવા જતો કે નથી છોકરાઓને અને મને ફ્યાંચ ફરવા મોકલતો !!..'રવિ આ સાંભળી અંદરથી ખૂબ ઉકળાતો, અને આજ સુધી 'વીઝીટ' કરેલા સ્થળોને યાદ કરાવવા સંધ્યાની સ્મૃતિને ખોતરવાનું મન થઈ જતું, પણ ગુસ્સામાં સંધ્યાની સ્મૃતિને વધારે ખોતરી જવાય એ ભયે પોતાની જાતને સંભાળી લઈ, 'વીઝીટ' કરેલા સ્થળોને યાદ કરતો કરતો એજ એમાં ખોવાઈ જતો. સંધ્યાને બહાર ફરવા લઈ જવામાં એ ફ્યાંચ ફ્યાંચ ફ્યાંચ છે એને યાદ કરતો; કેલેફોરનીમાં 'ડીઝનીલેન્ડ', ફ્લોરોડામાં 'ડીઝનીવર્લ્ડ' સેન્ડીઓગોમાં 'સફારી', લાસવેગાસની લાઈટો, 'ગાન્ડકેન્યોન'નો 'ગ્રાઉન્ડ' વિસ્તાર, 'સેન્ટલુઈસ'ની 'આર્ય', ટેક્સાસના 'સીફ્સ ફ્લેગ'ની રાઈડો, 'સેન્ટ એન્ટોનીઓ'ની નદી વિહાર, 'સેન મારકસ'ની ગુફાઓની ગુપ્તાઓ, 'હવાઈ'ની હવા, અને 'વોશીંગટન'માં 'કેપીટલ', 'મોન્યુમેન્ટ' વગેરે વગેરે અમેરિકાના જોવા લાયક સ્થળોમાં મેં શું બાકી રાખ્યું છે ! અમેરિકાની બહાર, નાયગરાનો ધોધ, 'ટોરોન્ટો'નો ટાવર, બેન્કકોંગ'માં બુદ્ધના સોનાના બાવલા, હોન્કકોંગ અને સીન્ગાપુરનું શોપીંગ, ઈન્ડોનેશીઆના 'બાલી' ટાપુની મુલાકાત, અલાસ્કાની અગિયાર દિવસની આગબોટની મુસાફરી, મેક્સીકોના 'કોઝુમલ' ટાપુનો નાનો નૌકા વિહાર પણ કરાવ્યો છતાંયે સંધ્યાને એમ જ છે કે હું એને ફ્યાંચ ફરવા લઈ જતો જ નથી !! એની સખીઓ પણ આટલું ફરી નહિ હોય !' આ બધુ એણે સંધ્યાને જ્યારે જ્યારે યાદ કરાવ્યું છે ત્યારે ત્યારે ઘરમાં ઝગડા જ થયા છે. વાફૂબાણો જ્યારે એકજ જગ્યા પર વાગ્યા કરે ત્યારે એ વેદનાના ઘા ઊડા ઉતરતા જાય છે!

સંધ્યાના ઘણા સગાઓ આ શહેરમાં છે અને સંધ્યા એ સગાઓના કામોમાં ઘરનું કામ પડતું મૂકી મદદ દોડી જાય છે, પણ જ્યારે સંધ્યા સાજી-માંદી હોય ત્યારે એ સગાઓ ડોકાતા પણ નથી! ફોન ઉપર જ સંધ્યાની ખબર અંતર પૂછી લે છે! રવિ, સંધ્યાની આંખ ખોલવા આ અંગે કંઈક ટકોર કરે ત્યારે બંને વચ્ચે તણખા ખરે છે અને બંને ઉદાસ થઈ ઘરમાં બોલ્યા વગર ફ્યાંચ સુધી બેસી રહે છે.

શોપીંગ કરતાં રવિ સંધ્યા સાથે વાત કરવાની શરૂઆત કરે કે સંધ્યા એને ટકોર કરતી કહેતી હોય; 'જરા ધીરેથી બોલતા હોય તો.. કોઈ સાંભળે તો કેવું લાગે..' રવિ ખીજતાં કહેતો હોય; 'અહિ તારા કોઈ સગાઓ છે કે એ સાંભળી જશે એની ચિંતા તારે કરવી પડે છે...તું કાયમ લોકોની ચિંતા કરે છે, પણ મને ટોકીને, અટકાવીને, મને કેવું લાગશે એની ચિંતા તું કોઈ દિ કરે છે ?' એ વિવાદ

પછી બંને મોં ચડાવી શોપીંગ કરી લે અને ઘેર આવી થોડું ઝગડી પણ લે !

રવિ ફોન ઉપર મિત્રો સાથે મજાક કરતો હોય ત્યારે પણ સંધ્યા વચમાં કૂદી પડી કહેતી હોય; 'એ ને એ વાતો કરીને સામાવાળાનું માથું શું કામ તમે દુખાડો છો?' રવિ ફોન મૂકતાં ગરમ થઈ સંધ્યાને કહેતો હોય; 'સામાવાળા મારા કોઈ સગા નથી કે મારે કેટલી અને કેવી વાતો કરવી જોઈએ. તારી સાથે તો મારે સાવધાની રાખી બોલવું પડે છે અને ગમ્મતમાં પણ તને કંઈ કહેવાતું નથી. મિત્રો સાથે થોડી મજાક કરું છું એ પણ તારી આંખમાં ખૂચે છે !'

મિત્રોને ઘેર જમવા બોલાવ્યા હોય ત્યારે રવિ ગમ્મત કરી એમને હસાવતો હોય ત્યારે સંધ્યા વચમાં કૂદી પડી રવિનો ઉધડો લેતી કહેતી હોય; 'રવિ, તું શું બોલે છે એની ખબર પડે છે?' રવિની ત્યાં જ બ્રેક વાગી જતી અને મિત્રોને ખબર પડી જતી કે રવિ કેમ ચૂપ થઈ ગયો ! રવિ મનોમન બળતો રહેતો, સળગતો રહેતો !

એમના ચાલીસ વર્ષના દાપંત્ય જીવનમાં લોકો શું કહેશે એની ચિંતા સંધ્યાએ ખૂબ કરી છે અને રવિ પાસે પણ કરાવી છે. પરિણામે, એને પણ એક દિવસ ઊંઘમાં ભારે હાર્ટએટેક આવ્યો અને ચિંરજીવ શાંતિની યાદર એણે પણ ઓઢી લીધી!

એકાદ વર્ષમાં સંધ્યાને સમજાઈ ગયું કે લોકોની ચિંતા કરી કરી એ રવિ સાથે આટલા વર્ષો ઝગડી, પણ લોકો એના કામમાં તો આવ્યા નહિ! રવિની વાતો એણે એક કાનથી સાંભળીને બીજા કાનેથી બહાર કાઢી પણ અંદર ઊતારી નહિ એનું દુખ, રવિને યાદ કરી કરીને આસુઓ વાટે એકલી એકલી આજે એ વહાવે છે! રવિ હતો ત્યારે સખીઓના વરો સાથે સરખામણી કરતાં એને થતું; 'આની સાથે મારા ફ્યાંચ પનારા પડ્યા ?!' રવિ નથી ત્યારે સંધ્યાને સમજાય છે કે સખીઓના વરો કરતાં રવિ કેટલો સારો હતો.

સંધ્યાનું આ ડહાપણ રવિની હયાતિમાં આવ્યું હોત તો એ બંને માટે કેટલું સુખાકારી નિવડત.

જે બહેનો આ પરિસ્થિતિમાંથી પસાર થઈ ચૂકી છે એને મળો અને એમને શાંતિથી સાંભળો અને સમજો તો ઘણું મળી આવશે.

ઘેર ઘેર માટીના(ગેસના,ઈલેક્ટ્રીકના) ચુલા છે એટલે એ સળગવાના તો છે, પણ એ આપણને બાળી ન જાય એ જોવામાં જ ડહાપણ છૂપાયેલું છે !
